

УДК 658.12

Медвідь Л.Г.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Львівської комерційної академії***Харинович-Яворська Д.О.***здобувач кафедри бухгалтерського обліку
Львівської комерційної академії*

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті визначено місце комплексного економічного аналізу й контролю в управлінні суб'єктами господарювання. Показано та доведено доцільність функціональних особливостей взаємозв'язку підсистем управління в умовах конкурентних змін. Запропоновано способи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання на основі удосконалення контрольно-аналітичного забезпечення.

Ключові слова: комплексний економічний аналіз, контроль, управлінські рішення, організаційно-методичне забезпечення, стейкхолдери.

Медвидь Л.Г., Харинович-Яворская Д.О. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И КОНТРОЛЬ КАК ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В статье определено место комплексного экономического анализа и контроля в управлении субъектами хозяйствования. Показано и доказано целесообразность функциональных особенностей взаимосвязи подсистем управления в условиях конкурентных изменений. Предложены пути повышения конкурентоспособности отечественных субъектов хозяйствования на основе совершенствования контрольно-аналитического обеспечения.

Ключевые слова: комплексный экономический анализ, контроль, управленческие решения, организационно-методическое обеспечение, стейкхолдеры.

Medvid L.G., Kharynovych-Yavorska D.O. ECONOMIC ANALYSIS AND CONTROL IN INFORMATION SUPPORT MANAGEMENT OF BUSINESS ENTITIES

In the article the place a comprehensive economic analysis in the management and control entities. Showing expediency and functional characteristics of subsystems relationship management in a competitive changes. Ways of improving the competitiveness of domestic entities on the basis to improve monitoring and analytical support.

Keywords: complex economic analysis, control, management decisions, organizational and methodological support, stakeholders.

Постановка проблеми. Зміни в ринковому середовищі та потреба підприємств у підвищенні якості управління в нових умовах господарювання вимагають отримання та оцінки великого обсягу даних для прийняття виважених управлінських рішень, своєчасного виявлення та подолання господарських ризиків, удосконалення бізнес-процесів для зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на основі комплексного економічного аналізу та реформування контролю відповідно до міжнародних стандартів. Тому у практиці економічних відносин суб'єкти управління, з огляду на свої потреби й можливості, формують відповідні запити щодо контрольно-аналітичного забезпечення у сучасному конкурентному середовищі для покращення своїх конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях Л.Е. Басовського, У.Ю. Блінової, В.І. Головка, Б.В. Гриніва, Р.О. Костирка, П.О. Кудик, І.Д.Лазаришиної, Є.В. Мниха, О.В. Олійник, І.Т. Райковської, Г.В. Савицької, Л.О. Сухаревої, А.Д. Шермета, С.І. Шкарабана, І.Й. Яремка значну увагу приділено питанням адаптації організації та методики економічного аналізу до сучасних умов господарювання. У свою чергу такі вчені, як: М.В. Борисенко, В.В. Бурцев, В.Ф. Максимова, В.Д. Пантелєв, В.О. Шевчук та ін. вивчали проблеми організації та впровадження контролю у діяльність суб'єктів господарювання.

Незважаючи на наявність досліджень у напрямі аналізу та контролю діяльності суб'єктів господарювання, комплексний підхід до аналізу та контролю

функціонування суб'єктів господарювання в умовах конкурентних змін потребує нового обґрунтування, що призведе до підвищення прикладної ефективності економічного аналізу та контролю на рівні суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Процес прийняття рішення стосується усіх рівнів управління. Вибір конкретного рішення здійснюється на основі аналізу результатів діяльності за допомогою заздалегідь встановлених показників. Підготовка альтернатив здійснюється в системі управління за допомогою прийомів, що дозволяють ідентифікувати необхідну інформацію для прийняття рішень. Але діяльність торговельних підприємств потребує вдосконалення існуючих і пошуку нових методів комплексного економічного аналізу та контролю ефективності роботи суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією зі складових управління економічними процесами на підприємстві є економічний аналіз. Його концептуальну основу складає єдність методологічного та організаційного забезпечення для прийняття й оцінки виконання управлінських рішень.

Погоджуємось з А.Д. Шерметом і В.Д. Новодворським, які зазначають, що високий науковий рівень управління передбачає всебічний розвиток і розширення аналітичної роботи на підприємствах [1, с. 9]. Продовженням цієї думки є твердження, що економічний аналіз, як функція управління, полягає у здійсненні діяльності, що базується на нагромадженні економічної інформації, перетворенні (інтерпретації) цієї інформації в аналітичну та наступному її

перетворенні відповідно до форми та часу необхідних для прийняття рішень [2, с. 70].

Економічний аналіз виступає дієвим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів, основою розробки науково обґрунтованих планів, а також інструментом вироблення управлінських рішень, які повинні відповідати таким вимогам, як: раціональність, оптимальність, об'єктивність та своєчасність. Така інтерпретація економічного аналізу повинна досягатись через його практичне застосування. Адже економічний аналіз повинен бути, з одного боку, комплексним – охоплювати всі сторони економічного процесу і економічно обґрунтовувати класифікацію та систематизацію факторів, які впливають на досягнення конкурентних переваг. З іншого боку, аналіз повинен забезпечити системний підхід, коли кожен досліджуваний об'єкт розглядається як система, яка постійно змінюється і знаходиться під впливом факторів конкурентного середовища.

Комплексний підхід полягає у повноті виявлення причин, що викликають зміни показників відповідно до кінцевого результату – у повноті розгляду впливу на такі складові діяльності підприємства, як: технічна політика, рівень організації, фінансова, інвестиційна, екологічна та інші види діяльності підприємства. Тому в дослідженні припускається твердження, що комплексність повинна базуватись на системності. Значення комплексності в економічному аналізі постійно зростає у зв'язку:

- з поступовою переорієнтацією суб'єктів господарювання на забезпечення діяльності у довгостроковому періоді на основі формування конкурентних стратегій;

- з необхідністю узгодження довго-, середньо- та короткотермінових цілей і завдань із застосуванням методологічного апарату економічного аналізу.

Комплексний економічний аналіз слід характеризувати як підхід до господарської діяльності торговельних підприємств для оцінювання їх конкурентних переваг. Він дозволяє створити так звану «систему пошуку резервів», для виявлення яких необхідно проаналізувати ряд періодів. При цьому об'єктом дослідження можуть бути як суб'єкти господарювання різних видів діяльності та організаційно-правових форм і видів власності, так і окремі бізнес-процеси. Тому такий аналіз можна поділити на дві складові, які базуються на системному підході і використанні економіко-математичних методів для аналізу фінансових та нефінансових показників діяльності підприємств.

Проте є ряд вчених, які визначають недоцільність виокремлення комплексного й системного економічного аналізу, адже, на думку авторів, це не види, а підходи аналізу, які повинні супроводжувати весь аналітичний процес. До таких вчених належать: Л.Е. Басовський, Т.А. Моліборг, І.Н.Чуев, Ю.Г. Чернишов, Т.О. Герасименко [3]. І.П. Житна [4, с. 15] вказує, що «економічний аналіз – це комплексне глибоке вивчення роботи підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань для об'єктивної оцінки її результатів і виявлення можливостей подальшого підвищення ефективності господарювання».

Інші формулювання деталізують вищевказане визначення як «комплексне і взаємопов'язане дослідження процесів та явищ господарської діяльності підприємств, об'єднань та їх структурних підрозділів, визначення на цій основі причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій розвитку з метою обґрунтування та оцінки ефективності управлінських рішень за встановленими критеріями господарювання» [5, с. 328; 6, с. 8].

Існують інші бачення щодо визначення терміну «комплексний економічний аналіз». Так, група вчених (Г.В. Гіляровська, Н.П. Любушин, А.Д. Шеремет) розглядають комплексний економічний аналіз як такий, що відрізняється від економічного певними характерними ознаками: всебічністю аналізу (передбачає вивчення всіх сторін господарської діяльності підприємства); системністю, адже всі блоки комплексного економічного аналізу розглядаються як єдина система узагальнюючих і абсолютних показників, які взаємопов'язані між собою [1, с. 5].

А тому важливим є проведення такого аналізу з обґрунтуванням стратегічного розвитку торговельних підприємств з метою оцінки фінансової звітності та вартості підприємства, що буде доцільніше, ніж проведення фінансового, ситуаційного та/або інвестиційного аналізу, який частіше використовують керівники таких підприємств. Зниження значення використання комплексного економічного аналізу пояснюється відсутністю: висококваліфікованих кадрів або неможливістю оплачувати їх послуги; підрозділу, що комплексно займається розробкою та впровадженням стратегії; досконалою інформаційною базою; стійкої позитивної динаміки доходів, які покриватимуть витрати на проведення стратегічного управління; наявності довгострокових інвестицій.

Проаналізувавши всі вищезазначені дефініції та бачення авторів, вважаємо, що комплексний економічний аналіз – це сукупність принципів, методів, прийомів вивчення показників всіх сторін діяльності підприємства та його підрозділів у взаємозв'язку. У результаті цього на основі аналітичної, збалансованої та достовірної інформації виявляють невикористані резерви трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, «вузьких місць», проводять розробку пропозицій щодо покращення результатів роботи та мобілізації факторів економічного зростання торговельних підприємств в умовах трансформації ринкових процесів.

Розвиток економічних відносин зумовлює необхідність здійснення контролю як однієї з функцій управління. В.О. Шевчук у ґрунтовній праці з контролю господарських систем у суспільстві з перехідною економікою ґрунтовно вивчає контроль в теоретично-науковій сфері з різних позицій [7, с. 12–13], зокрема з управлінської точки зору (як функцію, підсистему, процес менеджменту).

Визначення системи внутрішнього контролю, яке дав В.В. Бурцев, підтверджує, що це основа функціонування управлінської інформаційної системи, тобто системи обробки й інтеграції внутрішньої і зовнішньої інформації, необхідної для прийняття рішень на всіх рівнях управління [8, с. 79]. Відповідно до вищезазначених тверджень, система внутрішнього контролю являє собою політику і процедури, прийняті керівництвом для досягнення цілей щодо забезпечення ефективного ведення господарської діяльності, зокрема: дотримання політики системи управління; забезпечення збереження активів; запобігання шахрайству та помилкам; їх виявлення, забезпечення точності і повноти облікових записів; забезпечення своєчасної підготовки достовірної інформації.

Основним ресурсом, що споживається контролем є інформація, отже, дослідження проблем інформаційного забезпечення є важливим науковим завданням. Доповненням до цих слів є твердження В.Ф. Максимової, що «контроль допомагає правильно оцінити стан об'єкта управління, виявити глибинні протиріччя, що потребують невідкладного рішення, вибрати оптимальну, єдино вірну за даних умов стра-

тегію розвитку» [9, с. 25]. Метою ж такого контролю є забезпечення своєчасного виявлення та аналізу ризиків, достовірності фінансової й управлінської звітності, збереження активів, дотримання законодавства та внутрішньої політики і процедур, виконання фінансово-господарських планів, ефективного використання ресурсів. Організація внутрішнього контролю в системі управління з використанням показників комплексного економічного аналізу дозволить здійснити пошук і реалізацію внутрішніх можливостей підприємства в частині розвитку динамічних конкурентних переваг, зміцнення ринкової позиції на основі усунення ризиків, що стане свідченням ступеня адаптації підприємства до майбутніх змін зовнішнього середовища.

Згідно з Міжнародним стандартом аудиту 400 «Оцінка ризиків й система внутрішнього контролю», система внутрішнього контролю – це політика й процедури (засоби внутрішнього контролю), які прийняло керівництво суб'єкта для сприяння реалізації цілей керівництва, впорядковане й ефективне ведення фінансово-господарської діяльності, включаючи суворе дотримання політики керівництва, забезпечення достатності активів, точність й повноту бухгалтерських записів, своєчасну підготовку достовірної фінансової інформації [10, с. 375]. Ця система виходить за рамки питань, які належать до функцій бухгалтерського обліку й містить контрольне середовище та процедури контролю.

Трактування Комітету організацій-спонсорів Комісії Тредвея COSO пов'язує внутрішній контроль з розвитком організації, реалізації її стратегічних цілей, підвищенням ефективності діяльності. Принципи COSO передбачають розуміння контролю як комплексної системи, яка охоплює оптимізацію бізнес-процесів, оцінку ризиків, інформаційний обмін і моніторинг, управління організаційною структурою, формування корпоративної культури [11].

Розглядаючи внутрішній контроль як елемент, функцію системи управління, необхідно виділити інформаційну, проникаючу і превентивну його функції. Розглядаючи його як процес, слід виділити захисну й корегувальну функції внутрішнього контролю. Адже превентивний контроль передбачає систематичне та безперервне спостереження за станом підприємства та якістю підтримки його конкурентних переваг.

Погоджуємось з думкою М.В. Борисенко щодо важливості проникаючої (такої, що упорядковує) функції контролю, на яку звертав увагу і В.В. Бурцев, називаючи її регулятивною або упорядковуючою [12, с. 80].

Відповідно до визначених функцій, основними завданнями контролю в управлінні є: ідентифікація стану об'єкта дослідження; оцінка оптимальності прийнятих рішень, своєчасності та результативності їх виконання; своєчасне виявлення та усунення відхилень та ризиків (у разі їх наявності), які заважають ефективній діяльності; корегування діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, виявлення передового досвіду господарської діяльності та способів досягнення найкращих результатів у роботі; реалізація результатів контролю [7, с. 487].

Внутрішній контроль в системі управління слугує засобом здійснення зворотного зв'язку. За його результатами формується управлінський вплив та здійснюється корегування раніше прийнятих рішень і планів. Саме на основі прийнятих рішень виявляють тенденції зміни показників; визначають причи-

ни відхилень від норм використання матеріальних і трудових ресурсів; переглядають раніше прийняті рішення, виявляють порушення та невикористані резерви підвищення результативності діяльності.

Будь-які рішення, що стосуються питання забезпечення конкурентних переваг мають ризиковий характер, оскільки ґрунтуються на неможливості достовірного передбачення реакції конкурентного середовища на дії торговельного підприємства. Тому важливу роль для керівництва відіграє створення можливостей за допомогою внутрішнього контролю знижувати бізнес-ризик та підготувати надійну інформацію відповідно до чинного законодавства та інших нормативних актів. Адже, як зазначає В.Ф. Максимова, «...попри уявлення другорядної функції контролю відносно організації, планування, координації, кожна з яких похідна від контролю, прийняття рішень (планових, організаційних, координаційних) базується на інформації, отриманій у результаті контролю...» [9, с. 132]. Така контрольна інформація повинна надавати можливість виявлення негативних тенденцій та відхилень від цільових показників, визначення пріоритетних завдань управління та прогнозування параметрів економічного розвитку через виділення конкурентних стратегій. Структура і зміст контрольної інформації зумовлені метою дій контролера і змістом об'єкта контролю.

Внутрішній контроль можна розглядати в широкому значенні – як функцію управління, і у вузькому значенні – як процес, сукупність дій, виконуваних у певній послідовності, які проводяться для забезпечення інформаційних потреб менеджменту і користувачів у якісній інформації щодо оцінки конкурентних переваг і виявлення резервів торговельного підприємства. Вибір форм і методів контролю визначається специфічними завданнями і потребами груп користувачів (суб'єктів) контрольної інформації: власників, керівництва підприємства (топ-менеджерів), працівників служби внутрішнього контролю (якщо такі є).

Необхідність формування якісної системи внутрішнього контролю вимагає упорядкування нормативно-правового забезпечення контролю й аналізу діяльності торговельних підприємств. Адже своєчасний контроль дозволяє виявити резерви збільшення прибутку, зниження собівартості та ціни на товари, а отже, підвищити конкурентні переваги торговельного підприємства.

Результати дослідження, проведені авторами, дозволяють оцінити рівень методичного забезпечення та організації внутрішнього контролю на торговельних підприємствах як такий, що потребує удосконалення. Шляхом анкетування опитано керівників вищих ланок управління 55 торговельних підприємств Західного регіону, виявлено такі недоліки:

- існують значні прогалини у регламентному забезпеченні суб'єктів внутрішнього контролю, а особливо у використанні аналітичних прийомів дослідження, що негативно впливає на своєчасність виявлення внутрішніх і зовнішніх кризових чинників та унеможливує прогнозування діяльності підприємств з урахуванням їх впливу;

- більшість опитаних особливо увагу привертають до того факту, що превентивний контроль у досліджуваних підприємствах практично не реалізується і відсутня обґрунтована система економічних показників, спрямованих на виявлення ризиків, а також недостатнє застосування аналітичних прийомів у методичному забезпеченні внутрішнього контролю.

Результати дослідження показали, що надійність системи інформаційного забезпечення внутрішнього контролю є недостатньою, що насамперед пов'язано зі слабкою структурізацією інформаційного забезпечення діяльності торговельних підприємств – суб'єктів внутрішнього контролю; відсутністю механізмів інформаційно-контрольної взаємодії з контрагентами й іншими учасниками ринку; неготовністю фахівців до професійної діяльності в умовах наростання процесів інформатизації; несформованістю інформаційної бази діяльності фахівців у середовищі внутрішнього контролю.

Звідси основними напрямками удосконалення внутрішнього контролю є розробка організаційно-мето-

дичного забезпечення внутрішнього контролю відповідно до вимог ефективного управління; створення служби внутрішнього контролю з метою контролю центрів відповідальності відповідно до організованої підсистеми обліку; розробка методики оцінки ризиків операційної, інвестиційної та фінансової діяльності торговельного підприємства, що дозволить забезпечити належне інформаційне забезпечення системи управління та прийняття ефективних рішень у конкурентному середовищі.

Необхідним є розробка організаційної структури управління, спрямованої на міжфункціональну координацію підсистем планування, бухгалтерського об-

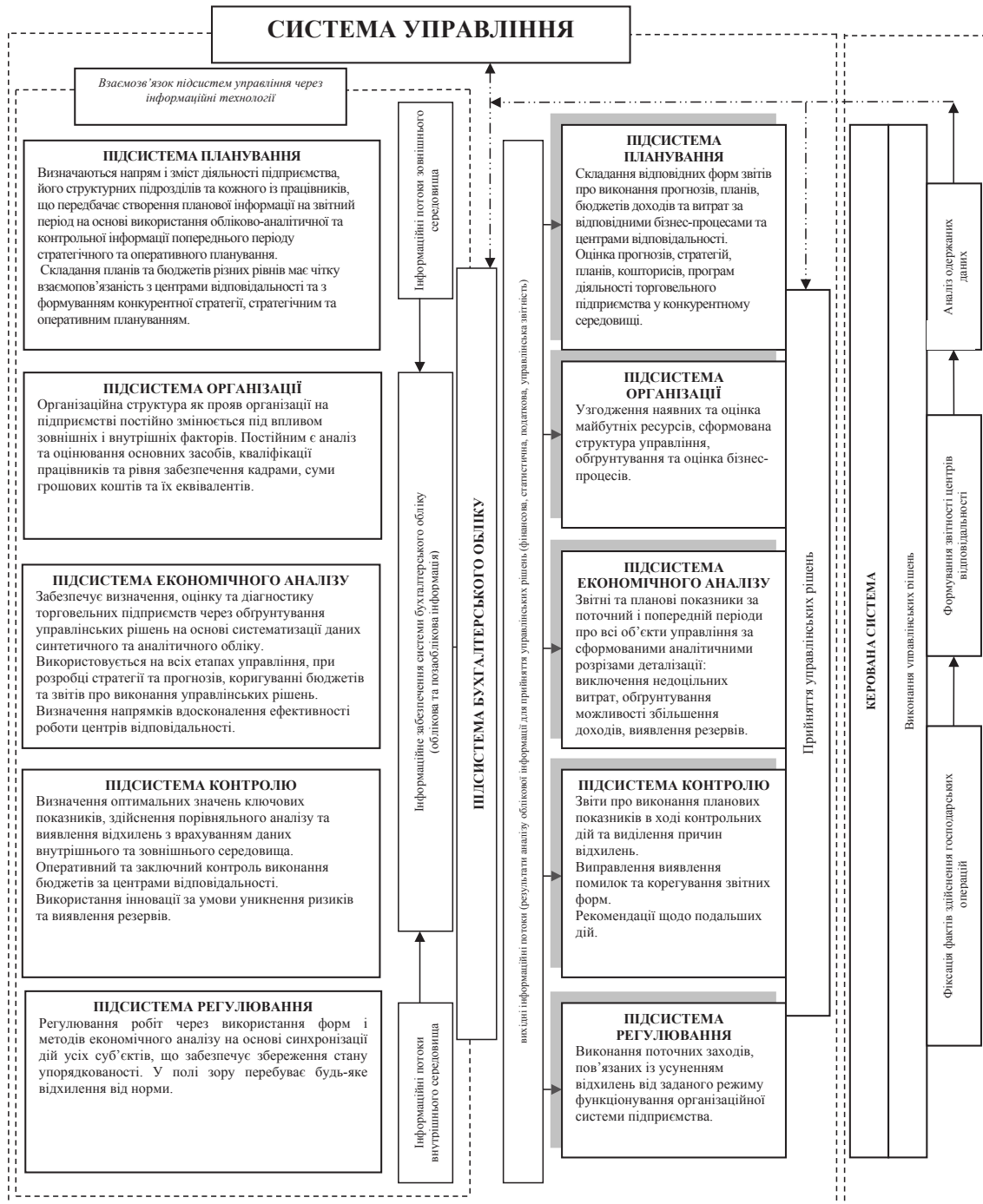

Рис. 1. Взаємозв'язок елементів системи управління для оцінювання діяльності суб'єктів господарювання

Джерело: розроблено авторами

ліку й аналізу, контролю та регулювання відповідно до внутрішніх інформаційних зв'язків підприємства роздрібної торгівлі. Адже кожна підсистема управління, окрім усього іншого, обов'язково виконує інформаційну функцію для менеджерів [13, с. 73]. Такі функції управління як планування (прогнозування) та облік є передумовою контрольних дій, оскільки вони формують релевантну для його здійснення нормативну та фактичну інформацію; з огляду на це контрольні дії є передумовою функції аналізу та регулювання. Вони дозволяють досліджувати причини знайдених відхилень та приводити контрольовані об'єкти у стан рівноваги за допомогою усунення цих відхилень. З іншого боку, контрольні дії – це наслідок планування, обліку і статистики, а наслідком контрольних дій є аналіз та регулювання.

Одним із варіантів удосконалення обліково-аналітичної системи є використання стратегічного управлінського обліку для визначення впливу кожного виду витрат і доходів відповідного періоду та за центрами відповідальності на фінансовий результат та стратегію розвитку. Взаємодія всіх підсистем управління відбувається через вхідний та вихідний інформаційний потік системи бухгалтерського обліку для прийняття стратегічних управлінських рішень, починаючи від планування і закінчуючи формуванням звітності (фінансової, управлінської, статистичної, податкової, соціальної), що дозволяє формувати інформацію про стан об'єкта дослідження внаслідок застосування облікових та контрольних-аналітичних процедур (рис. 1).

Підхід, що базується на інтеграції обліково-аналітичних даних потребує розробки такої моделі системи забезпечення, яка б дозволяла моделювати альтернативні варіанти результатів діяльності.

Інноваційність інтегрованих обліково-аналітичних інформаційних систем дозволяє сформувати резерви для підвищення ефективності системи управління.

Взаємозв'язок елементів системи управління заснований на моделюванні господарських бізнес-процесів надасть можливість керівникам усіх рівнів управління отримувати інформацію, яка необхідна для планування, регулювання, координації, виявлення ризиків, зменшення витрат і збільшення прибутків з метою прийняття ефективних управлінських рішень. Тому забезпечення керівництва всіх рівнів достовірною та своєчасною інформацією для проведення аналізу і прийняття рішень – одна із основних функцій системи бухгалтерського обліку. А у разі виникнення релевантних подій, користувачі повинні мати не лише оперативні дані про ці події, а й можливість отримати достовірні експертні висновки у найкоротші строки.

Висновки. Отже, з наведеного можна зробити висновки, що економічний аналіз і внутрішній контроль виступають у двох основних формах:

– по-перше, інформаційне забезпечення управління для виявлення недоліків і резервів у діяльності суб'єктів господарювання, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів внаслідок пошуку резервів зменшення витрат обігу та збільшення обсягів продажів для досягнення конкурентних переваг;

– по-друге, результати інших функцій управління, повинні базуватися на фактах їх прояву, переробляти та видавати нову інформацію про стан діяльності підприємства та сприяти прийняттю ефективних управлінських рішень.

Отже, потреба удосконалення контрольних-аналітичної системи як інформаційного забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень пови-

нна базуватись на основі стратегічно-орієнтованого підходу, посилюючи їх діагностичну та превентивну функції і за умови перевищення ефекту від використання інформації над витратами. Така необхідність актуалізується рядом обставин: обмеженість підходу до економічного аналізу та внутрішнього контролю як інструментів виявлення відхилень від планових показників діяльності з метою усунення факторів, які впливають на досягнення результатів; відсутність інструментарію, придатного для створення протиризикового механізму управління та утримання конкурентних переваг на ринку. Адже керівництву різних рівнів торговельних підприємств необхідна обґрунтована та достовірна інформація, на основі якої вони зможуть виділяти стратегічні цілі, оцінювати конкурентне середовище та бізнес-ризиків, щоб у коротко- і довгостроковій перспективі інтерпретувати вплив важливих господарських факторів і явищ на результати діяльності щодо перспектив збільшення її обсягів, підвищення ефективності внутрішніх бізнес-процесів та уникнення ризиків шляхом формування й використання резервів. У зв'язку з цим ми пропонуємо формувати підсистему комплексного економічного аналізу і внутрішнього контролю як інформаційного забезпечення для утримання конкурентних переваг, врахування ризиків на всіх етапах діяльності суб'єктів господарювання та розробки стратегії розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности : учебное пособие / А.Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
2. Чувев И.Н. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности : учебник для вузов / И.Н. Чувев, Л.Н. Чувева. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2006. – 368 с.
3. Герасименко Т.О. Класифікація видів та напрямів економічного аналізу: історичний аспект / Т.О. Герасименко // Вісник ЛКА. – 2011. – Вип. 36. – С. 73–77.
4. Житна І.П. Економічний аналіз : навч. посіб. / І.П. Житна, І.В. Тацій, П.Є. Житний. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 296 с.
5. Парасій-Вергуненко І.М. Еволюція розвитку економічного аналізу в стратегічно-орієнтованій системі управління / І.М. Парасій-Вергуненко // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 328–335.
6. Організація і методика економічного аналізу : навч. Посіб. / Т.Д. Косова, П.М. Сухарев, Л.О. Ващенко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
7. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою. Проблеми теорії, організації, методології : монографія / В.О. Шевчук. – К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1999. – 370 с.
8. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации : монография / В.В. Бурцев. – М. : Экзамен, 2000. – 320 с.
9. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку : монографія / В.Ф. Максимова. – К. : АБІО, 2005. – 264 с.
10. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С. О. Куліков ; пер. з англ. – К. : ТОВ «ІАМЦ АУ СТАТУС», 2004. – 1 028 с.
11. Управление рисками организаций. Интегрированная модель. Краткое изложение концептуальной основы [Электронный ресурс] / Комитет спонсорских организаций Комиссии Тредвея (COSO), 2004. – Режим доступа : <https://na.theiaa.org>.
12. Борисенко М.В. Організація і методика внутрішнього контролю на підприємствах : дис... кандидата екон. наук : спец. 08.00.09 / М.В. Борисенко. – Донецьк, 2008. – 187 с.
13. Пантелеев В.Д. Оцінка конкурентоспроможності підприємства (методологія простого рішення) / В.Д. Пантелеев // Вісник Аграрної науки. Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2(45). – С. 10–16.